

Els orígens del Col·legi de Filosofia

Per Antoni Vicens

Amb la lectura d'aquest text, Antoni Vicens inaugurava el cicle de conferències *Genealogies del pensament. El llegendat del Col·legi de Filosofia*, organitzat per l'Institut d'Humanitats i el CEFET-Centro de Estudios Filosóficos Eugenio Trías, amb la col·laboració del CCCB. 18 de setembre de 2019.

La proposta que em va fer el Jordi Ibáñez Fanés de parlar dels orígens del Col·legi de Filosofia m'ha portat a pensar en allò que es va instituir com a fruit d'unes ambicions privades i que, tot i no fer-ho amb regularitat, ha continuat existint i s'ha convertit en institució.

A vegades m'ha vingut al cap de pensar per què algú dona importància a aquell petit esdeveniment. Segurament és que s'hi condensa l'esperança d'un encontre amb el passat del qual en pugui eixir alguna veritat nova —la veritat, si no és nova, no és veritat— sobre el que som i el que ens està passant. El Col·legi de Filosofia que compta és el que està a punt d'existir.

Segurament també la paraula “filosofia” és més forta que tots nosaltres, i ens arrossega des de fa segles com una esperança de saber, una indicació del que cal fer o una fórmula sobre el que ens és permès d'esperar. Queda oberta la qüestió del que, com a filosofia, es transmet de l'un a l'altre.

Parlaré, segons la proposta, sobretot de l'inici, dels tres primers anys, i també una mica del que va seguir i del que podria seguir. El començament va quedar reflectit en la instantània de Colita que serveix per anunciar aquest acte. Aquesta imatge m'ha ajudat a recordar el que fou allò, i també ho ha fet un article publicat per l'Angel Castiñeira i el Gonçal Mayos en uns *Quaderns Acta* del 1989 en un monogràfic sobre “La filosofia a Catalunya durant la transició”.

Per casualitats de la vida, el 1976 o abans, havia tingut l'ocasió de conèixer, mentre encara era estudiant, l'Eugenio Trías i el Xavier Rubert de Ventós, que representaven alguna cosa important de cara al futur de la filosofia a Catalunya. Per parlar amb ells d'un projecte tenia d'alguna manera l'esquena coberta per la presència magistral d'en Pep Calsamiglia, professor aleshores a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ell havia estat el deixeble predilecte de Joaquim Xirau a la Universitat Autònoma de Barcelona i, tot i la seva inhabilitació a l'ensenyament, obra de les autoritats franquistes, havia mantingut activitats de conreu i de transmissió de la

filosofia durant els anys de la dictadura. Contemporàniament a la creació del Col·legi de Filosofia, entre uns quants vam aconseguir que li fos concedida una càtedra a la Universitat Autònoma de Barcelona, com un mèrit personal i també com la restitució d'una continuïtat entre una època i una altra. A la seva capacitat de diàleg i a la seva convicció de l'origen parlat i parlant de la raó respon bé el títol de la revista *Enraonar*, editada pel Departament de Filosofia de la Universitat Autònoma, dirigida per ell a partir de la seva fundació el 1981 i fins a l'any següent, en què va morir.

Xavier Rubert va proposar d'integrar al projecte en Jordi Llovet i, amb això, en aquell moment, els quatre ja estàvem comptats. En un sopar en una pizzeria del carrer del Mestre Nicolau vam trobar el nom; l'espurna va ser de Xavier Rubert, que va argumentar amb la falsa etimologia de *co-legere*, llegir en comú. Teníem així compost el programa de base: llegir i enraonar. Les persones hi érem: Eugenio Trías, dedicat a dignificar la impotència de tota metafísica; Xavier Rubert, que s'inclinava més cap a una feminització possible del pensament; i Jordi Llovet, que estava embarassat amb els excessos de la bellesa. A mi, que amb prou feines descobria els forats de l'univers, em va donar l'ocasió excepcional d'aprendre coses decisives amb aquests autors estimats i alguns altres que tot seguit van anar girant a l'entorn.

L'altra presència necessària de la creació del Col·legi de Filosofia fou l'Escola Eina de Disseny, un espai ben singular en la Barcelona de l'època, amb una capacitat d'innovació artística i cultural excepcionals en aquell moment i ja des dels temps del franquisme. El seu director d'aleshores, Albert Ràfols Casamada, el secretari Xavier Olivé i l'staff de l'Escola van fer molt fàcil l'organització material d'aquells tres primers anys, entre el 1977 i el 1979. Després, el Col·legi va passar al Casal de Sarrià, quan en Josep Ramoneda s'hi va incorporar i més tard a la Casa Elizalde, fins que el 1986 es va formalitzar dins de l'Institut d'Humanitats, allotjat en el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. El 1983 s'hi havien afegit Jaume Casals, Antoni Marí, Miguel Morey, Pep Subirós, Gerard Vilar i Jordi Maragall. Una mica després s'hi incorporaria en Pere Lluís Font. Això feia els dotze, entre els quals, ai las, cap dona.

El 1976 va ser per a moltes generacions el primer any fora de la dictadura. S'obria un espai de llibertat que no podíem deixar d'explorar. El cop d'Estat del 1981 canviaria una mica algunes coses. Durant aquells cinc anys aquella llibertat es va materialitzar en moltes iniciatives. Els partits polítics i els sindicats van deixar de ser

clandestins, de manera que la política es va incorporar en les nostres vides d'una altra manera. Va ser un temps de fort terrorisme, no solament el d'ETA, sinó també del FRAP i del GRAPO, a més dels grups feixistes. Recordem que els fets de Vitòria van ocórrer el mateix 1976 i la matança al despatx d'advocats d'Atocha el 1977. En un article d'enguany, la revista digital *Crític* comptava 25 morts, diguem-ne polítics, en aquest període només als Països Catalans.

Per la part positiva, a Barcelona van sorgir diverses iniciatives culturals, com ara el Teatre Lliure o les revistes *El viejo topo*, *Taula de canvi* o *L'Avenç*. Tot això sobre el fons dels nous ajuntaments democràtics, la restauració de la Generalitat i altres innovacions polítiques.

Els quatre primers membres del Col·legi vam tirar endavant tres cursos, que van ser, cadascun d'ells, un experiment: el que consisteix a, en un temps de canvis, mantenir la filosofia com a intent d'una enunciació d'enunciats universals, a fi de treballar sobre els conceptes per donar-los una forma al més comprensiva possible per al temps que vivíem.

Per emmarcar el projecte, penso que convé recordar que en aquell moment, a Catalunya s'anaven conformant dos grans projectes polítics diferents. D'una banda, el que es formalitzaria amb l'elecció el 1980 de Jordi Pujol a la Presidència de la Generalitat, amb la ideologia de "fer país", que parteix de la idea de Catalunya vista com una unitat geopolítica per dret propi. El mateix president Pujol, en una visita que va fer al Col·legi de Filosofia cap al 1982 o 83, ens va parlar d'aquest projecte, de les seves arrels geogràfiques, i ens va convidar a fornir idees als joves. D'una altra banda, s'anava formalitzant una altra ideologia, basada en la idea geopolítica de la Catalunya ciutat, lligada al poder de Barcelona i a la Corporació Metropolitana. La dissolució d'aquesta i la nominació el 1986 de la ciutat de Barcelona per celebrar uns jocs olímpics van ser dues fites visibles d'aquesta divisió.

A aquest projecte d'una Catalunya ciutat va dedicar alguns esforços l'Eugenio Trías, amb els seus estudis sobre Joan Maragall, recollits en els llibres *El pensament de Joan Maragall* i *La Catalunya ciutat i altres assaigs*, on podem llegir que "la tasca consisteix a fer de Barcelona, síntesi concreta, individualitzada i real de la Catalunya-ciutat, una *gran* ciutat, competitiva amb altres *grans* ciutats, grandesa en el sentit qualitatiu, material i moral."

Val a dir que el Col·legi de Filosofia i l'Institut d'Humanitats es van anar orientant més cap a la banda SE de la Plaça de Sant Jaume i que el tema de la ciutat va ser freqüent en les seves programacions.

Això per a la història. Vejam ara la qüestió generacional. En una sentida nota *in memoriam* dedicada a en Pep Subirós i publicada al diari *Ara*, en Josep Ramoneda va citar una frase de l'amic: "A vegades —diu que li deia en Pep Subirós, a tall de confessió personal— em pregunto si en comptes de fer tantes coses diferents i variades no m'hauria hagut de concentrar a fer-ne una de sola de molt important." Crec que aquesta frase no caracteritza només el qui la va pronunciar, sinó tota una generació. Als nascuts el 47, 48, 49, la generació següent de la generació de la caputxinada, que corresponia més o menys al baby-boom dels primers anys de la postguerra, crec que ens convindria el nom de generació dispersa, com la música dispersa que havia intentat fer-se un nom amb músics d'aquesta generació. Políticament també era una generació dispersa, madurada en els darrers anys del franquisme, els anys de l'Assemblea de Catalunya i de l'Assemblea d'Intel·lectuals, més o menys contemporànies de la Platajunta, que van sostenir una mobilització fortament reprimida després dels estats d'excepció del 1969 i 1970. La discussió política girava entorn de la ruptura o la continuïtat del règim, i sobre la preparació del que vindria després del "hecho biológico". Era un temps de *mentrestant*, molt poc propici a la política i no gens recomanable per a formar una generació de ciutadans. No es tracta de blasmar ningú; però aquell temps de dispersió va marcar molta gent. Més encara quan aquest *mentrestant* estava poblat per esdeveniments sinistres com ara els processos de Burgos i altres condemnes a mort, entre les quals la d'algú pertanyent molt precisament a aquesta generació, Salvador Puig i Antic.

En el Col·legi de Filosofia vingueren a reunir-s'hi algunes persones que podríem considerar pertanyents a aquesta generació. Fent historieta, diríem que rebíem el relleu, o el que fos, de Xavier Rubert o Eugenio Trías, i naturalment de Jordi Maragall, que venien de lluny; en canvi, en Jordi Llovet i jo mateix, en Pep Subirós i en Josep Ramoneda, fins i tot en Miguel Morey érem més o menys de la mateixa generació. L'Antoni Marí, el Gerard Vilar i el Jaume Casals es mouen en òrbites properes. A mi, aquella dispersió em va portar a un altre discurs, el discurs de l'Altre, que en aquella

època no estava tan integrat com ara en la filosofia corrent, i menys encara en l'acadèmica.

En tot això que estic dient em ressona el lloc que Jacques Lacan atribueix al filòsof, quan el considera inscrit en el discurs de l'amo tal com ho estava en el seu temps el foll de cort, el bufó que feia la funció de lloctinent de la veritat per al rei, l'alfil de les lluites de palau, l'albardà que posa una certa forma de mirall al davant de la cara mateixa del príncep, un mirall que no és el de la seva nissaga, sinó el de la seva particularitat. Lacan posa com a exemple de filòsof el bufó del rei Lear, el *fool* que té aquesta funció: la de dir la veritat a contratemps, la de parlar com l'inconscient, a fi de canviar el curs dels pensaments i perfer la inconsciència de l'amo. Podríem examinar la funció dels personatges de la cort de Felip IV que va pintar Velázquez. Al bufó, el rei Lear li pot dir: *O fool, I shall go mad!* "Bufó! Em torno boig!" Potser és un capgirament necessari de la funció; i el bufó recull la folia del poder i en fa alguna cosa. Leo Strauss, en un curs sobre *El convit* de Plató definia la política com el dret a no ser raonable: un dret a la folia.

Així, el bufó de Lear li pot dir: "La veritat és un gos que ha d'anar a la gossera". Per això Lear el reconeix com l'únic que a ell, el rei, el pot tractar de bufó, i canviar-li la corona per la cresta virolada. I el bufó li diu la veritat: "vas convertir les teves filles en les teves mares". I et vas convertir, Lear, en una beina sense pèsols. Oncle —li diu—, ets l'ombra de Lear.

El bufó fa les preguntes adients: Si tenim el cervell als peus, no hi tindrem un cos callós? Per què tenim el nas al mig de la cara? Per què un cargol té una caseta? L'Altre és boig, i això és el que el bufó sap. Com deia Jan Kott, el bufó sap que l'única folia és la de reconèixer aquest món com a racional. I és aquí, en aquesta convicció, on ens trobem: un diagnòstic, ben honorable, i el filòsof pot estar d'acord amb el psicoanalista.

Potser podem ampliar la gamma dels folls en aquesta teoria de l'Estat que és *La tragèdia del rei Lear*. Shakespeare posa sobre el gran escenari del món una sèrie de personatges marginals com el bufó, el boig, el foll, el foll de cort, al qual podríem afegir els pallassos enterramorts de *Hamlet*, o el propi rei Lear, que cau en la folia de creure's rei. Tots aquests rebuigs de l'ordre biopolític que Shakespeare descriu ens mostren de quina manera l'inconscient no pot deixar de fer símptomes. De l'obra m'agrada el moment en què, enmig de la tempesta, veiem una rècula de folls i de

cecs, agafats de la mà, sense saber on anar. Imatge de la humanitat mateixa, i dels filòsofs que l'han de representar en l'escenari del món.

Qui són, aquests? Hi ha Gloster, el cortesà que perdrà els ulls, un cortesà sense fantasma (reconegueu el títol del llibre de Xavier Rubert, i pregunteu-vos què seria un cortesà sense fantasma? En coneixem algun.) També hi ha el *fool*, el foll professional, que sap que la veritat no convé, i que quan convé li és pagada amb xurriacades; sap que el poder no és de la banda de la veritat, sinó de la ficció i que, així les coses, l'humor guanya, perquè no és un baluard de la veritat. Hi ha Kent, el perfecte serf, l'home de l'oblit i que amb això fa un gran servei a la corona. També hi ha el mateix rei Lear, que es diagnostica ell mateix com un cas d'*histerica passio*. Sí, és possible, un rei histèric, angoixat en saber què ha fet i quin ha estat el desastre que ha causat; però s'histeritza, o s'angoixa, quan ha deixat de ser rei. Hi ha Edgar, el crèdul, que, si bé no es deixa enredar pel discurs dels astres, sí que ho fa per les paraules. Que es transforma en el pobre Tom, pelat de fred, dedicat a evitar el mal esperit i a matar males bèsties. És Lear precisament qui li ha atorgat el títol de filòsof, quan se l'ha trobat just quan sortia del seu viatge de set anys per l'inframón, menjant rates i gripaus. *Poor Tom* té totes les meves simpaties: convertit en objecte perquè es deixa enredar per les paraules del seu germanastre —aquell home que, per ser fill natural es creu home natural— surt del seu viatge ja preparat per ser filòsof, o per ser rei, en tot cas per recuperar-se com a Edgar. Sembla més aviat que triarà ser rei filòsof, per la via de l'estoïcisme.

Entre tots aquests filòsofs m'estava oblidant el veritable *fool* de tota l'obra: Cordèlia, la dona de cor, que sap el valor del no-res. Tan gran és aquest valor que un ximple com Lear no sap entendre-ho: "Del no-res no en surt res" — diu, metafísic estúpid, i així li va. Cordèlia, innocent però no gens bleda, no sap explicar-se millor. I sí que té raó, Cordèlia, i tant: del no-res en surt cada cosa, per fer el món, i que per això encara no existeix el Tot.

En resum: compartim amb els folls i amb Còrdèlia el saber que aquesta follia és la nostra fortuna. Ens caldrà doncs continuar llegint i enraonant —i no ho podríem fer sols— sobre les coses que passen en aquest gran escenari de folls.